

РОЗДІЛ 5. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

THEORETICAL UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN MODERN SCIENTIFIC RESEARCH

Статтю присвячено одній з актуальних проблем сучасної вищої школи та підготовки конкурентоспроможного фахівця на ринку праці – концептуалізації поняття міжкультурної компетентності в наукових дослідженнях. Авторка статті звертає увагу на важливість та актуальність проблеми міжкультурної компетентності з огляду на глобалізаційні процеси, що відбуваються в Україні та світі, входження нашої держави в єдиний європейський освітній простір, розвиток наукової думки та суспільства на сучасному етапі.

Аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників із теми дав глибше розуміння сутності поняття «компетентність». Досліджено трактування терміну «міжкультурна компетентність», опрацьовано його сучасне визначення, сформульоване українськими й світовими науковцями, розглянуто теоретичний аспект та синонімічний ряд концепту. Зауважимо, що на сьогоднішній день серед дослідників немає єдиної думки щодо розуміння цього поняття. Оскільки сучасна ситуація міжкультурної взаємодії вимагає від людини формування нових компетенцій у контексті інформатизації та міжкультурного діалогу, тому детальний розгляд даної теми дасть можливість концептуалізувати дане явище в контексті сучасного розвитку, враховуючи дистанційний діалог між представниками багатьох країн в умовах пандемії. Результати дослідження демонструють теоретичне вивчення явища. Відтак, у роботі подається сконструйована авторська дефініція міжкультурної компетентності в контексті сьогодення, з урахуванням вимог сучасної технологічної міжкультурної комунікації. На основі вивчення джерел досліджуваної проблеми, розглядаються точки зору різних учених щодо диференціації елементів структури міжкультурної компетентності та їх характерних рис. Визначено структуру інтегрованої компетентності, до складу якої входять когнітивний, інтраособистісний, соціолінгвістичний, афективний та процесуальний компоненти. Подано характеристики кожного структурного елемента.

Узагальнивши інформаційний масив науково-педагогічної літератури, авторка статті зазначає, що інтегрована компетентність відіграє суттєву роль у процесі міжкультурної комунікації з представниками інших культур. Вона займає важливе місце в професійній діяльності сучасного конкурентоздатного фахівця та вимагає оволодіння ним комплексом необхідних знань, умінь та навичок для забезпечення успішного комунікативного процесу з представниками різних етнічних та національних спільнот.

Ключові слова: компетентність, міжкультурна компетентність, культура, інтегрована компетентність, міжкультурна комунікація, міжкультурне спілкування, взаєморозуміння.

The article deals with one of actual problems of modern high school and preparation of competitive specialist at job market – conceptualization of intercultural competence term in scientific research. The author pays attention into the importance and actuality of intercultural competence problem considering the globalization processes as in Ukraine so as in the whole world, our country's entering into the entire European educational area, the scientific thinking and society development at modern stage.

The analysis of the home and foreign investigators' scientific works on the theme showed the deeper understanding of the concept "competence" essence. The term "intercultural competence" treatment is investigated, its modern definition given by Ukrainian and world researchers is overworked, the concept's theoretical aspect and synonymic number are surveyed. We should mention that there is not the only opinion among the scientists as to this concept's understanding for today. As modern situation of the intercultural interaction demands of a person the new competences formation in the context of informatization and intercultural dialogue, so the detailed examination of this theme will give an opportunity to conceptualize this phenomena in modern development context including distant dialogue between the representatives of many countries in pandemic. The investigation results demonstrate the phenomena theoretical studying. So, the author's designed definition of intercultural competence in the context of presence is represented in the work, including the modern technological intercultural communication demands. Based on the investigation of the sources of the problem under study, different scientists points of view as to the differentiation of the intercultural competence structural elements and their characteristics are regarded. The intercultural competence structure, which is composed of cognitive, intrapersonal, sociolinguistic, affective and processual components, is defined. Each structural unit characteristics are given.

Having generalized the informational massive of the scientific-pedagogical literature, the author of the article notes that intercultural competence plays an essential role in the process of intercultural communication with representatives of other cultures. It takes an important place in the professional activity of modern specialist and demands on him mastering the complex of needed knowledge, skills and habits for providing of successful communicative process of different ethnic and national entities representatives.

Key words: competence, intercultural competence, culture, intercultural communication, intercommunication, mutual understanding.

УДК 37.013.42

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/35.32>

Гальчун Н.П.,

викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист, голова циклової комісії іноземних мов Комунального закладу вищої освіти «Волинський медичний інститут», аспірантка кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Проблема міжкультурної компетентності на сучасному етапі розвитку суспільства та науки набуває особливої важливості та актуальності. Розвиток глобалізаційних процесів, суперечливий характер діалогу культур, розширення міграційних процесів у світі стали потребоутворюючими факторами у появі нових форм міжкультурної та міжетнічної взаємодії, що ґрунтується на оволодінні новими знаннями, вміннями та навичками.

Окрім того, Україна розвиває різностороннє співробітництво з багатьма країнами, налагоджує зв'язки з державами-членами Європейського Союзу, інтегрується у Європейський освітній простір, адаптує свої навчальні плани та програми до світових стандартів та вимог, інтенсифікуються міжнаціональні, міжгрупові та міжособистісні контакти.

Як наслідок – зіткнення різних культур, ментальних особливостей та систем цінностей є неминучим. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до міжкультурної освіти, інноваційної діяльності та необхідності міжкультурної компетентності фахівців.

Особливо **актуальною** є зазначена проблема з огляду на сьогодишню складну соціально-економічну ситуацію в Україні, тривале перебування нашої держави в умовах ведення війни на її східних кордонах, анексію Криму. Усе це зумовило хвилю внутрішніх міграційних процесів, необхідність асиміляції населення усіх регіонів країни і, як наслідок, – потреба внутрішньої та зовнішньої міжкультурної комунікації представників одного народу з різними, географічно, ментально, етнічно тощо, зумовленими особливостями.

Саме тому виняткового значення набувають здатність розуміти та поважати погляди та традиції представників інших культур, вміння корегувати свою поведінку, володіння навичками долати конфлікти та розбіжності в процесі спілкування, визнання права на існування різних цінностей та норм поведінки, знання прийомів ефективного вирішення комунікативних бар'єрів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу зробити висновок, що питання дефініції та дослідження міжкультурної компетентності, викликає значний інтерес серед українських та зарубіжних дослідників.

Окреслена проблема привертала увагу багатьох вчених різних галузей наукового дослідження. Серед них: філософи (М. Бахтін, В. Біблер, М. Каган), етнопсихологи (В. Крисько, Н. Лебедева, В. Садохін), соціолог В. Кочетков, культурологи (А. Грушевицька, В. Попков, В. Садохін), лінгвісти (А. Бурак, І. Волкова, Д. Гудков, О. Леонтович, С. Тер-Мінасова), фахівці з методитки викладання іноземних мов (Н. Гальскова, І. Хілеєва) [цитата за: 14, с. 42]. Питання міжкультурної взаємодії в різний час розробляли вітчизняні й зарубіжні вчені та педагоги: М. Авдєєва, Т. Астафурова, Н. Багра-

мова, М. Беннет, М. Бирам, Д. Гудков, В. Гудикунст, Г. Єлізарова, В. Кабакчи, В. Костомаров, А. Кнапп-Поттхофф, С. Крамш, О. Муратова, В. Сафонова, В. Фурманова та інші [цитата за: 14, с. 42].

Крім того, різноманітні аспекти міжкультурної компетентності особистості висвітлені у теоретичних працях А. Анненкової, В. Альпакова, К. Безукладнікова, Р. Бікітєєва, О. Оберемко, Л. Павлова, М. Плеханова, І. Плужник, В. Сафонова, Ю. Сініцина, Е. Хакімова, А. Фантіні (А. Fantini), Г. Елліс, Т. Накаями, Е. Роджерса та інших [цитата за: 8, с. 2].

Становлення міжкультурної комунікації як самостійного наукового напрямку зумовлене проведенням активних досліджень та публікацією праць таких американських науковців, як Альфред Сміт, Ларі Самовар та Річард Портер, Джон Кондон та Фаті Юсеф, Вільям Б. Гудинкуст та Юнг Юн Кім та інших [цитата за: 22, с. 73 – 74]. Варто згадати й таких зарубіжних дослідників як Г. Чен, Д. Діардорфф, К. Кнапп, Д. Найт, С. Крамш, А. Моосмюллер, наукові інтереси яких також були пов'язані з питаннями міжкультурної компетентності.

Знання, вміння та особисті якості, які дають можливість здійснювати ефективне міжкультурне спілкування, об'єднуються дослідниками в поняття «міжкультурна компетентність». На їхню думку, доцільно також використовувати терміни «інтеркультурна компетентність», «крос-культурна компетентність», «мультикультурна компетентність», «міжкультурна компетенція». Вивченню доцільності вживання зазначених синонімів присвятили свої праці Н. Алмазов, М. Бернс, Н. Баришніков, О. Зеліковська, Л. Зубарева, М. Канале, Е. Коукенон, І. Плужник, К. Райзагер, Б. Спітсберг, О. Фролова, М. Хаммер тощо [14, с. 42–43].

Серед сучасних вітчизняних дослідників проблеми міжкультурної компетентності слід згадати науковців різних наукових шкіл України: С. Александрову (Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка), О. Байбакову (Ужгородський національний університет), І. Бахова (Міжрегіональна академія управління персоналом), Л. Воротняк (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія), О. Данишенко (Національна академія державного управління при Президентові України), Н. Калашнік (Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова), Л. Костенко (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка), Т. Пилип (Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика), О. Рембрач (Хмельницький університет управління та права), Н. Самойленко (Національна академія педагогічних наук України), М. Стародуб (Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького).

Аналіз науково-педагогічної літератури доводить, що більшість учених вважають актуальним питання міжкультурної компетентності на сучас-

ному етапі розвитку наукової думки та суспільства, проте існують деякі розбіжності у визначенні термінології та теоретичних основах поняття.

Метою статті є аналіз науково-педагогічної літератури з теми, дефініція терміна «компетентність», розкриття суті та теоретичних основ поняття «міжкультурна компетентність», визначення структури міжкультурної компетентності та характеристика її компонентів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз педагогічної та науково методичної літератури свідчить про те, що поняття «компетентність» у сучасних джерелах використовується та тлумачиться дослідниками по-різному. Словник української мови (за ред. І. Білодіда) визначає компетентність як володіння знанням, яке дає можливість судити про будь-що, висловлювати вагоме, авторитетне судження; право за своїм знанням робити, вирішувати або міркувати про щось, характеристика, що відповідає прикметнику «компетентний» [18, с. 250]. Тобто компетентний – той, який має достатні знання у визначеній галузі; добре з чимось обізнаний; авторитетний; тямущий; володіє конкретною компетенцією [18, с. 250]. У Словнику іншомовних слів (за ред. О. Мельничука) визначається «компетентний» (лат. *competens* – відповідний, здібний) як такий, що володіє компетенцією, чи знає або обізнаний у певній галузі [27, с. 403].

Джон Равен, відомий британський психолог, визначає компетентність як специфічну здатність, необхідну для виконання певної дії в конкретній предметній галузі, що обмежена вузько-спеціальними знаннями, навичками, способами мислення, включаючи розуміння відповідальності за свої дії [15, с. 23].

А. Маркова вважає, що компетентність є «індивідуальною характеристикою ступеня відповідності вимогам професії; здатністю й умінням людини виконувати певні трудові функції» [10, с. 31]. На думку Е. Зеєра, компетентність – це сукупність знань, умінь, досвіду, відображена в теоретико-практичній підготовленості до їх реалізації в діяльності на рівні функціональної грамотності [5, с. 27].

У своїх дослідженнях І. Зязюн розглядає це поняття у соціально-педагогічному контексті і зазначає, що «компетентність як екзистенційна властивість людини є продуктом її власної життєвої активності, ініційованої процесом освіти; як властивість індивіда, вона існує в різних формах: як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення), як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей тощо» [6, с. 17].

Спираючись на вітчизняні та зарубіжні дослідження, О. Овчарук трактує компетентність людини як спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання [13, с. 2]. В. Болотов та В. Сері-

кова вважають, що природа компетентності така, що, будучи продуктом навчання, не прямо витікає з нього, а є наслідком саморозвитку індивіда, не стільки його технологічного, скільки особистісного зростання, наслідком самоорганізації й узагальнення діяльнісного та особистісного досвіду. В. Болотов наголошує, що компетентність є способом існування знань, умінь, освіченості, які сприяють особистісній самореалізації, знаходженню свого місця у житті. Як наслідок – освіта стає високо мотивованою й по-справжньому особистісно-орієнтованою, яка зумовлює попит на особистісний потенціал, визнання особи оточуючими й усвідомлення нею власної значущості [3, с. 12–13].

Отже, науковці мають різне бачення визначення сутності поняття «компетентність». Проте вчені є однаковими у тому, що зміст цього поняття без сумніву включає в себе такі елементи, як: знання, уміння й навички (освіченість); придатність до виконання визначених професійних функцій; результат (усвідомлення особою відповідальності за свої дії, належна готовність до застосування набутих знань, умінь і навичок, саморозвиток, особистісне зростання, високий рівень умілості, усвідомлена мотивація до навчання, розуміння власної значущості тощо).

Від часу початку вивчення міжкультурної комунікації у 1950-х роках та виокремлення її в наукову галузь, проблематика міжкультурної компетентності набула актуальності для всіх країн, що мали контакти з представниками інших держав та не могли досягти порозуміння. Саме шляхом усвідомлення та сприйняття культурних та етнічних відмінностей, які мали вплив на формування світобачення та устрій різних країн, дослідженням факторів, що спричиняли зазначені відмінності, у науковому світі з'явилися теоретичні та практичні основи знань, умінь й навичок, необхідних для досягнення особою успіху в процесі взаємодії з представниками інших культур [4, с. 1].

Центр міжкультурного діалогу США на своїй офіційній сторінці викладає своє бачення міжкультурної компетентності, пов'язуючи її з ефективною та відповідальною поведінкою представників різних культур. Як наслідок, поняття ототожнюється з міжкультурною комунікативною компетентністю, яка ґрунтується на особистих якостях учасників взаємодії. А саме: здатності до співпереживання, навичок продуктивного слухання, позитивності сприйняття, наявності бажання комунікувати з представниками інших культур, поступливості у взаєминах, відкритості до пізнання нових досвідів, притаманних іншим цивілізаційним спільнотам [2, с. 1].

Згадана американська неурядова організація, поняття міжкультурної компетентності визнає знаковим у багатьох розуміннях, що зумовлює його специфіку щодо таких суміжних академічних дисциплін, як міжкультурна порівняльна психологія,

лінгвістика, педагогіка та бізнес. З огляду на практичне застосування міжкультурна компетентність є сферою інтересів для широкого кола фахівців: дипломатів, учителів, медичних працівників (в тому числі фармацевтів), менеджерів, тренерів, політиків, туристичних агентів, представників сфери послуг. Однак теоретичне трактування поняття та його розвиток сфокусовані саме на предмет міжкультурного спілкування [2, с. 1].

Формулюючи «Ключові концепції міжкультурного діалогу» засновники ЦМД США, значення терміна в міжкультурному діалозі пов'язують із поняттям власне міжкультурного діалогу, успішність якого залежить, на самперед, від рівня компетенції задіяних сторін. Проте, окрім результативності діалогу, компетентні міжкультурні комунікатори, однозначно, мають задоволення від самого процесу, оскільки здобувають нові знання з досвіду спілкування та вміння розуміння точок зору інших [2, с. 1].

У контексті відношення до іншого світобачення та подолання етнокультурного центризму поняття «міжкультурна компетентність» у західній науці трактується як комплекс аналітичних та стратегічних здібностей, який розширює інтерпретаційний спектр індивіда у процесі міжособистісної взаємодії з представниками іншої культури [14, с. 44].

На думку Алойс Моосмюлер, поняття міжкультурної компетентності передбачає наявність у фахівця комплексу соціальних навичок та здібностей, за допомогою яких він може успішно спілкуватися з партнерами з інших культур, як в побутовому, так і в культурному контексті [25, с. 271].

На сайті компанії Kwintessential [21] наводяться визначення, сформульовані знаними західними вченими та експертами: «Просте визначення, проте має на увазі здатність ефективно і належним чином взаємодіяти з членами іншої мовної культури з урахуванням їх особливостей» [23, с. 2]. «Знання інших; знання себе; навички інтерпретації і встановлення зв'язків; навички знаходження або взаємодії; оцінка «інших» цінностей, переконань і поведінки; і релятивізація самого себе» [8, с. 4]. «Адаптація і позитивне ставлення до іншої культури спонукає людей відігравати активну роль в різноманітному суспільстві. Таким чином, надбання міжкультурної компетентності, яка є здатністю змінювати свої знання є ставлення та така поведінка, щоб бути відкритим і «гнучким» до іншої культури, що стало критичною проблемою для людей, які намагаються вижити в умовах глобалізації суспільства 21 століття» [19, с. 10].

Визначення А. Шмід полягає в тому, що міжкультурна компетентність це – фундаментальне прийняття людей, які відрізняються поза своєю культурою; здатність взаємодіяти з ними у реально конструктивній манері, вільній від негативного ставлення (забобони, байдужість, агресія

тощо); здатність створити синтез: на зразок, що не є ні «моїм», ні «вашим», а насправду новим, що не стало б можливим, якби не об'єднали різні погляди та підходи [21]. Саме тому Г. Фішер визначає міжкультурну компетентність як певну характерну рису особистості, що ґрунтується на тверезому усвідомленні світу, історії і готовності до дії [8, с. 6].

Важливо зазначити, що серед дослідників немає однаковості у визначенні поняття міжкультурної компетентності.

Н. Гальскова та Н. Гез визначають міжкультурну компетентність як здатність, що допомагає особистості реалізувати себе в рамках діалогу культур, іншими словами – в умовах міжкультурної комунікації. Становлення останньої відбувається у взаємозв'язку засвоєння іншомовного коду та розвитку культурного досвіду особистості, компонентами якого можна назвати ставлення людини до себе, до світу, досвід творчої діяльності [8, с. 2-3].

Варто навести дефініцію досліджуваного поняття російського вченого О. Садохіна: «Міжкультурна компетентність – комплекс знань і умінь, що дозволяють індивіду у процесі міжкультурної комунікації адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби, втілювати в практику комунікативні наміри і перевіряти результати комунікації за допомогою зворотного зв'язку» [17, с. 2].

На думку Н. Смірної, інтеркультурна компетентність надає можливість оцінити комунікативну ситуацію певного соціуму, диференціювати обставини щодо вибору вербальних й невербальних засобів, реалізувати комунікативний намір й перевірити отримані меседжі. Міжкультурна компетентність вважається процесом розвитку компетентності людини різноманітними способами сприйняття, оцінки, віри, вирішення проблем. Ціллю цього процесу є фокусування на розумінні та навчанні подоланню культурних відмінностей як між націями, так і в межах однієї спільноти, з паралельним здобуванням знань щодо різних точок зору та розуміння інших культурних цінностей як основи для поінформованої, міжкультурної взаємодії [14, с. 44].

А. Муратов вважає міжкультурну компетентність складним особистісним утворенням, що включає знання про рідну та іншу культури, вміння та практичні навички застосування своїх знань, сукупність особистих якостей, що допомагають реалізувати ці знання, вміння та навички, і, безумовно, практичний досвід їх застосування у процесі взаємодії з представниками іншої культури [11, с. 1].

Проаналізувавши джерела досліджуваної проблеми, можна констатувати, що міжкультурна компетентність посідає важливе місце в структурі ключових компетентностей. В. Сафронова вважає міжкультурну компетентність складовою комунікативної компетентності мовної особистості [8, с. 2].

Л. Корнеєва обстоює позицію про те, що міжкультурна компетентність має на думці розуміти, цінувати й поважати фактори, зумовлені культурою, які особливо відображаються як на своїх сприйнятті, мисленні, оцінці та діях, так й інших людей, і, як наслідок, на здатності будувати схему дій. Усе це набуває прояву в інтеркультурному взаєморозумінні, комунікативному та поведінковому пристосуванні до поведження представників іншої культури та встановленні нових зразків взаємостосунків, заснованих на цінностях та нормах різних культур [7, с. 54]. Водночас треба прагнути об'єднання своєї та чужої культурної ідентичності і, внаслідок обміну позитивними моделями дій та схемами ухвалення рішень, прямувати до якісно нового синтезу дій. Міжкультурна компетентність, на думку А. Новицької, передбачає здатність існувати й ефективно провадити професійну діяльність у полікультурному світі [12, с. 13].

Популярний інтернет-ресурс «Вікіпедія» не диференціює понять «міжкультурна компетентність» та «міжкультурна компетенція». Проте, раніше зазначалося, що правомірно застосувати ці терміни як синоніми. То ж визначення досліджуваного поняття трактується як компетенція спілкуватися з представниками інших культур й національностей, тобто можливість провадити ефективний діалог, ця здатність може бути вродженою або набутою шляхом тренування. Також подається класифікація культурних компетенцій: загальні культурологічні та культурно-специфічні знання, практичне спілкування, міжкультурна психологічна сприйнятливість.

Щодо компонентів у структурі міжкультурної компетентності та їх кількості також існують різні погляди дослідників. Більшість з учених, серед яких Г. Єлізарова, В. Нароліна, О. Леонтович, дотримуються позиції, що складовими структури інтеркультурної компетентності є набір компетенцій.

А. Карнишев, А. Купавська, І. Птіцина, А. Садохін та інші до структури досліджуваного поняття відносять компоненти, що базуються на особистісно-діяльнісній компетенції. Однак О. Леонтович до структури міжкультурної компетентності включає мовну, комунікативну та культурну складові, при цьому комунікативна компетентність «передбачає наявність комплексу умінь, що дозволяють адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, співвідносити інтенції з передбачуваним вибором вербальних і невербальних засобів, втілити в життя комунікативний намір і верифікувати результати комунікативного акту за допомогою зворотного зв'язку» [9, с. 135–136].

У ґрунтовних дослідженнях А. Садохіна знаходимо, що до складу міжкультурної компетентності він включає три елементи: афективні, когнітивні та процесуальні [17, с. 126–127].

На думку Н. Смірної, міжкультурна компетентність базується:

- на знаннях: мови іноземного партнера, культури країни (історії, мистецтва, економіки тощо) міжкультурних розходжень, психології, можливих бар'єрів міжкультурної взаємодії, способів їх запобігання та подолання, культурних цінностей та установок власної й інших культур, відмінності у цінностях тощо;

- на вміннях: будувати власну поведінку відповідно до норм іншої культури в ситуаціях міжкультурного спілкування, сприймати психологічні, соціальні, культурні розходження, справлятися зі стресом, долати протиріччя й конфлікти в контактах, здійснювати міжкультурну комунікацію в стилі співробітництва, аналізувати свою й іншу культури, боротися із стереотипами, обирати комунікативні засоби відповідно до ситуації спілкування тощо;

- на досвіді міжкультурного спілкування;

- на готовності й бажанні комунікувати з представниками країн світу;

- на особистісних якостях: терпимість до неоднозначності (вміння долати суперечливі ситуації без агресії), емпатія (здатність поставити себе на місце співрозмовника, зрозуміти його точку зору, відчувати його стан, прийняти це до уваги), стійкість до стресорів у міжкультурному спілкуванні, відсутність упереджень (здатність сприймати, осмислювати незвичну, невідому з попереднього досвіду інформацію) [1, с. 7–8].

Такі дослідники, як Б. Хатцер та Г. Лайс, пропонують три основних підходи до вивчення міжкультурної компетентності: особистісний, ситуативний та інтерактивний [24, с. 148]. Відповідно до теорії Д. Діардорфф існує чотири виміри міжкультурної компетентності: рівень мотивації, рівень компетентності дії, рівень рефлексії, рівень конструктивної взаємодії [20, с. 37].

На основі аналізу зарубіжних теорій і практик А. Муратов диференціює три основних елементи міжкультурної компетентності: когнітивний, інтраособистісний та міжособистісний (поведінковий). Когнітивний параметр передбачає знання про іншу культури й групи та пізнавальні здібності вищого рівня. Інтраперсональний компонент розуміють як співвідношення внутрішнього стану особи, розвитку власного «Я» та ідентичності особистості. Міжособистісний (поведінковий) елемент визначається поведінковими здібностями особистості до взаємодії з представниками різних культурних груп, ефективним та толерантним поведінням у процесі міжкультурної взаємодії [11, с. 1–2].

Вивчивши варіанти диференціації структури міжкультурної компетентності, вважаємо найбільш оптимальними компоненти, виокремлені Т. Пилип: когнітивний, інтраособистісний, соціолінгвістичний, афективний та процесуальний. Когнітивний елемент передбачає культурно-специфічні знання,

що є основою для адекватного трактування комунікативної поведінки представників іншої культури, як ґрунт для запобігання непорозумінням та корегування власної комунікативної поведінки в інтеркультурному процесі. Інтраособистісний параметр має відношення до внутрішнього стану особистості та її розвитку чи самовизначення конкретної особистості (важко досяжний, однак – ключовий аспект перебігу ефективної міжкультурної комунікації), психологічної готовності особи до комунікації, її ставлення до представників інших культур, які можуть сприяти або перешкоджати взаємодії. До соціолінгвістичного компонента належать знання як своєї, так й чужої культури, належне розуміння культурних особливостей іншої спільноти, вміння адаптувати свою поведінку до поводження партнерів, у процесі чого формується вища знатність до міжкультурного діалогу, адекватніше взаєморозуміння партнерів по комунікації, що є представниками різних культур [14, с. 45].

Афективний компонент включає толерантність та емпатію, які визначають не лише рамки довірилого ставлення до іншої культури, а й складають психологічну основу для ефективної інтеркультурної взаємодії. Сюди належать стійкість до фрустрацій та стресу, рефлексія, впевненість в собі, відсутність упереджень, відвертість, повага до інших культур, готовність до вивчення міжнародних культур, міжкультурна адаптація. Процесуальний елемент пропонує стратегії, що застосовуються в ситуаціях міжкультурних контактів. Серед них – стратегії, метою яких є успішний перебіг взаємодії, спонукання до мовної активності, пошук спільних культурних елементів, готовність до порозуміння та виявлення сигналів нерозуміння, використання досвіду попередніх контактів, збагачення знаннями про культурну своєрідність партнера тощо [14, с. 46].

Спираючись на розуміння кожного компонента структури міжкультурної компетентності, стає зрозумілим, що всі вони взаємопов'язані, а ступінь їх впливу на комунікаторів залежить від сукупності міжкультурної взаємодії, яка становить собою багатоцільовий психологічний, педагогічний, морально-соціальний та правовий процес комунікації та передбачає загальні взаємозумовлені дії.

Висновки. Отже, проаналізувавши позиції різних учених на питання концептуалізації поняття «міжкультурна компетентність», доцільно зазначити, що їх розуміння суті цього терміна відрізняються. Одні дослідники трактують це поняття, як здатність різних за віком і статтю людей мирно, без взаємної дискримінації існувати в одному соціумі. Інші – визначають зазначений термін, як здатність особи брати участь у чужій для неї культурі. Треті – визначають її, як об'єднуючу знання та зразки поведінки ідентичність на снові принципів різноманіття мислення й усвідомлення культурних процесів.

Таким чином, детально вивчивши визначення міжкультурної компетентності, запропоновані як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками, формуємо своє бачення даного поняття як здатності будувати успішні комунікативні взаємозв'язки з представниками інших культур, що ґрунтується на високому рівні соціальної сприйнятності, позитивній етнічній ідентичності, сформованому толерантному ставленню до партнерів по взаємодії та готовності до двозначних комунікативних ситуацій.

Аналіз способів структурування міжкультурної компетентності дав можливість знайти найоптимальніший варіант. Він полягає в тому, що елементами досліджуваного поняття є: когнітивний, інтраособистісний, соціолінгвістичний, афективний та процесуальний компоненти, кожен з яких має конкретні характеристики. Вдалося дійти висновку, що усі ці компоненти взаємопов'язані.

Абсолютно очевидно, що успішні контакти з представниками різних культур можливі не лише за умови оволодіння всіма учасниками міжкультурного діалогу відповідним комплексом знань про природу полікультурного непорозуміння та способів його уникнення, але й застосування практичних умінь й навичок, які б дали можливість вільно розуміти один одного.

З цього випливає, що володіння міжкультурною компетентністю сприяє більш ефективній професійній діяльності сучасних фахівців, розвитку у них креативного мислення, збагачує та розширює професійний світогляд, вдосконалює комунікативні навички.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александрова С.А. Формування міжкультурної компетентності студентів туристських спеціальностей. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. *Педагогічні науки*. Частина І. Луганськ, 2011. № 14 (225). С. 6-10.
2. Міжкультурна компетентність. Lily A. Arasaratnam. Director of Research, Alphacrucis College, Sydney, Australia. Key Concepts in Intercultural Dialogue, No.3, 2017. URL: <http://centerforinterculturaldialogue.org>.
3. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. / В.А. Болотов, В.В. Сериков. Москва : Педагогика, 2003. № 10. С. 8-14.
4. Данишенко О.С. Сутність та особливості формування міжкультурної компетентності. *Економіка та держава*. Київ, 2012. № 12. С. 141-144. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2012/40.pdf.
5. Зеер Э., Сымалюк Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования. *Высшее образование в России*. Москва, 2005. № 4. С. 27.
6. Зязюн І.А. Філософські проблеми гумізації і гуманітаризації освіти. *Педагогіка толерантності*. Київ, 2000. № 3. С. 58-61.
7. Корнеева Л.И. Межкультурная компетенция как условие успешной профессиональной деятельности российских менеджеров. *Вестник УГТУ – УПИ*. Екатеринбург, 2004. № 10. С. 54-63.

8. Костенко Д.В. Дослідження поняття міжкультурної компетентності: теоретичний аспект. *Науковий вісник Донбасу*. Електронне наукове фахове видання. *Педагогічні науки*. 2018. № 1-2. URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2\(37-38\)/kdvkta.PDF](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2(37-38)/kdvkta.PDF).
9. Леонтович О.А. Введение в межкультурную коммуникацию: учеб. пос. Москва: Гнозис, 2007. 366 с.
10. Маркова А.К. Психология профессионализма. Москва: Знание, 1996. 308 с.
11. Муратов А.Ю. Использование проектного метода для формирования межкультурной компетенции. URL: <http://www.eidos.ru>.
12. Новицкая О.В. Формирование общекультурной компетентности аспирантов в системе многоуровневого образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.18. Ставрополь, 2012. 27 с.
13. Овчарук О.В. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. Київ: «К.І.С.», 2003. 296 с.
14. Пилип Т.Я. Генезис понятия «межкультурна компетентність». *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2015. Вип. 8. С. 42-47. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos>. 2015-8-9.
15. Равен Дж. Компетентность в современном обществе, развитие и реализация / пер. с англ. Москва: Когито – Центр, 2002. 396 с.
16. Садохин А.Л. Межкультурная компетенция и компетентность в современной коммуникации. Опыт системного анализа. *Общественные науки и современность*. Москва, 2008. № 3. С. 125-128.
17. Садохин А.Л. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования. *Журнал социологии и социальной антропологии*. Санкт-Петербург, 2007. № 1. С. 125-139.
18. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства. / за ред. О.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 4. С. 250.
19. Davis N., Fletcher J., Groundwater-Smith S. The Puzzles of Practice: Initiating a collaborative research culture. Australian Association for research in Education (AARE): International Education Research Conference (Canberra, Australia, 29 Nov. – 3 Dec, 2009) Available at: <http://www.aare.edu.au/09pap/dav091506.pdf>.
20. Deardorff D.K. (2009) *The Sage Handbook of Intercultural Conference*. California: SAGE Publications Ltd. 546 p.
21. Definition of intercultural competence. Electronic resource. Available at: <http://www.kwintessential.co.uk/articles/info/definitio-intercultural-competence.html>.
22. Everett M. Rogers, Thomas M. Steinfatt (1999) *Intercultural Communication*. Illinois: Waveland Press, Inc. Prospect Heights.
23. Fantini A.E. Exploring Intercultural Competence: A construct proposal. National Council of Less Commonly Taught Languages (Arlington, VA, April 2001). Pp. 1-4.
24. Fischer E. (2009) *Peoples and Cultures of the World*. Washington: The Teaching Company. 148 p.
25. Moosmüller A. *Interculturelle Kompetenz und interkulturelle Kenntnisse. Mit der Differenz leben. Europäische Ethnologie und Interculturelle Kommunikation* (Roth. K., München Verlag, 1996). S. 217-290.